

כיוון התפילה

ר' אליאב מנדלוביץ'

כאשר רוצים לבנות בית כנסת יש לתת את הדעת כיצד לתכנן אותו כך שארון הקודש יהיה לכיוון ירושלים וכך המתפללים יתפללו לה' בכיוון ירושלים.
דבר זה אנו למדים משלמה המלך המבקש שיתפללו אל ה' "דרך העיר אשר בחרת".¹ שלמה מבקש מעם ישראל שיתפללו לה' בכיוון של ירושלים - בית המקדש. כך מובא בגמרא בברכות (ל' ע"א) וכך נפסק בשולחן ערוך (צד, א) :

בקומו להתפלל אם היה עומד בחוץ לארץ יחזיר פניו כנגד ארץ ישראל ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים היה עומד בארץ ישראל יחזיר פניו כנגד ירושלים ויכוין גם למקדש ולבית קדשי הקדשים היה עומד בירושלים יחזיר פניו למקדש ויכוין גם כן לבית קדשי הקדשים היה עומד אחורי הכפורת מחזיר פניו לכפורת.

בעקבות כך, רוב המוחלט של בתי הכנסת בנויים כך שארון הקודש מופנה לכיוון ירושלים. אולם, ישנם בכל זאת לא מעט בתי כנסת בהם, מסיבות שונות, ארון הקודש אינו פונה לכיוון ירושלים וכך המתפללים מתפללים לכיוון ארון הקודש אינם מעבירים תפילתם דרך העיר הנבחרת, ירושלים.

נשאלת השאלה מה יעשה המתפלל כאשר מגיע לבית כנסת אשר ארון הקודש לא מופנה לכיוון ירושלים? האם יתפלל לכיוון ירושלים או יתפלל לכיוון ארון הקודש?!
נפתח ונאמר, שבבית המקדש הראשון מבקש שלמה המלך בחנוכת הבית מה' "שיתפללו אליך דרך ארצם", "והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת והתפללו אל הבית הזה".
וכן מובא בספר דניאל, שהסתכן בכך שהתפלל, ובתפילתו כיוון את גופו לכיוון ירושלים.²
הגמרא בברכות (ל' ע"א) אומרת "כמגדל דוד צוארך פנוי לתלפיות" - תל שכל פיות פונים בו, ירושלים, וכן מובא בירושלמי (ברכות פ"ד ה"ה).
החיי אדם (כב, י) מסביר את הטעם שמתפללים לכיוון ירושלים, מפני ששם שער השמים שכל התפילות עולות דרך שם.

¹ מלכים א' ח, מד.

² דניאל ו, יא. הראב"ה (ברכות צב, ד"ה ייכול יתפלל) כותב לגבי מה שנאמר בדניאל: "פירוש, מן הדין הוה ליה לצלויי רק כנגד ארץ ישראל, כדאמרינן בפרק תפילת השחר ל' ע"א, אלא שהיה יכול לכוון מבלתי טורח כנגד ירושלים...".

יותר מכך מדקדק ר' אברהם בן הרמב"ם בספרו המספיק לעובדי השם (פרק כה³) שיש לכוון את הגוף לכיוון בית המקדש אפילו בזמן אמירת פסוקי דזמרה, ברכות קריאת שמע, קריאת שמע ובכל תחינה ובקשה.

לאחר התבוננות במקורות יש לתת את הדעת בבניית בית הכנסת עוד בשלב התכנון והבניה ולהתאים את מקומות הישיבה וארון קודש שימצא כל אדם מתפלל לכיוון ירושלים.

לאחר עיון במשנה ברורה נראה שקיים קושי בעניין זה.

בסימן צד (ט' ד"ה 'ואנו שמחזירים') כותב המשנה ברורה:

ולפי שצריך להתפלל לצד מזרח (ירושלים), נהגו לקבוע ההיכל שספר תורה בתוכו בכותל מזרח ואם אי אפשר לו לקבוע במזרח יקבע בדרום ועל כל פנים לא למערב שיהיה אחורי העם להיכל. **ומיהו אפילו קבעו ההיכל בכותל אחר צריך למתפלל להחזיר פניו למזרח.**

משמע שאדם המתפלל בבית הכנסת כשהיכל פונה לכיוון אחר מירושלים יפנה פניו לכיוון ירושלים ולא לכיוון ארון הקודש.

לעומת זאת, בסימן ק"נ כותב הביאור הלכה (ה' ד"ה 'שהוא ברוחי') שהוא מסופק באיזה כיוון האדם המתפלל צריך לבחור:

צריך עיון במקומות שמפני הדוחק אי אפשר להם בשום פנים להעמידו בכותל המזרח ומוכרחים להעמידו בצפון או בדרום **לאיזה צד יתפללו הקהל** אם למזרח מפני שהוא כנגד ירושלים או מוטב שיתפללו כלפי הקודש דהוא הארון?

תמוה העניין, מצד אחד המשנה ברורה אומר שהאדם ישנה את כיוונו לירושלים בעת התפילה בבית הכנסת כאשר ההיכל מופנה לכיוון מנוגד לירושלים, ופסק כדברי הכנסת הגדולה שבכל עניין יתפללו למזרח זאת אומרת לכיוון ירושלים.

מצד שני, בביאור ההלכה אומר שהוא מסופק מה צריך לעשות במקרה כזה וצריך עיון בעניין כיון התפילה, האם לכיוון ירושלים או לכיוון ההיכל, ונשאר בצריך עיון.

מעיון מעמיק בשני מקורות אלו בספר 'משנה הברורה' נראה לעניות דעתי לדקדק בדבריו של המשנה ברורה ולומר שבסימן צ"ד מדבר על יחיד שמתפלל בבית הכנסת ואילו בסימן ק"נ מדבר על קהל המתפללים. שכן בסימן צ"ד כתב: **"למתפלל להחזיר פניו למזרח"**, ואילו בסימן ק"נ כתב: **"לאיזה צד יתפללו הקהל"**.

מדבריו ניתן להבין כי ישנה היכולת למתפללים בציבור לבחור לאיזה כיוון להתפלל.

³ מהדורת נסים דנה, עמודים 91-98.

אכן מעלת תפילת הציבור גבוהה מאוד, כפי שאומרת הגמרא (ברכות ח' ע"א):

אמר רבי יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב 'ואני תפילתי לך ה' עת רצון', אימתי עת רצון? בשעה שהציבור מתפללים. רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא 'כה אמר ה' בעת רצון עניתך'. רבי אחא ברבי חנינא אמר מהכא 'הן אל כביר לא ימאס תפילת רביס'.

וכן במדרש רבה (דברים ב): "דוד המלך בשביל שהיה יחיד אומר עת רצון אך תפילתם של ציבור אינה חוזרת ריקם לעולם". ובפירוש עץ יוסף על דברי המדרש מובא כי ההשגחה על הכלל גדולה ומרובה יותר מההשגחה על הפרט, ובציבור בוודאי שיימצא פרט אחד המתפלל בכוונה גדולה ולכן נענה לכולם בזכותו. וכן הג"ה אלפסי תפארת שמואל בפרק שלישי בברכות:

שלוש תפילות נשמעות ביחיד א. תפילת יחיד בדמעות כל יום ב. תפילת יחיד בין ראש השנה ליום הכיפורים, ג. תפילת ציבור כל יום.

ובשולחן ערוך הרב (צ, יז) כתב שלמרות שתפילת הציבור מדבריהם, גדולה היא ממצות עשה של תורה הואיל ומקדשים בה שם שמים ברבים. ניתן לומר כי גדולה מעלתה של תפילה בציבור ולכן ניתן להסיק מדוע בחר הביאור הלכה להישאר ב"צריך עיון" - לומר לנו שגדולה מאוד תפילה בציבור ויש כח ויכולת לציבור לבחור את כיוון התפילה לירושלים או לכיוון ההיכל. אם כן, לפי דעת המשנה ברורה, כאשר אדם מגיע לבית הכנסת שההיכל נמצא בכיוון המנוגד לכיוון ירושלים יראה מה ציבור המתפללים עושה ויעשה כמותם שכן רבה וגדולה מעלה של תפילה בציבור. אולם אם מתפלל ביחיד - צריך לשנות את פניו לכיוון ירושלים.